

Останнім часом з'явилися гострі та злободенні публікації про діяльність публічних бібліотек у реаліях сьогодення та про необхідність їх швидкої «модернізації» чи то «трансформації». Виходячи з цього, редакція журналу «Бібліотечна планета» пропонує до уваги професійної спільноти дискусійну статтю Тамари Сухенко «Як модернізувати публічні бібліотеки. Думка читача»¹ та запрошує долучитися до її широкого обговорення.

ЯК МОДЕРНІЗУВАТИ ПУБЛІЧНІ БІБЛІОТЕКИ. ДУМКА ЧИТАЧА

Тамара Сухенко,
канд. іст. наук, психолог, фасилітатор,
громадський діяч,
авторка книжки «Як обрати професію майбутнього»

З А 28 років незалежності України бібліотеки звикли жити без читачів і нових книг, а громадяни – без бібліотек.

Про це не можна більше мовчати й удавати, що ця тема не на часі.

В Україні – катастрофа з публічними бібліотеками. У національних, наукових та університетських своя специфіка.

Кількість публічних бібліотек в Україні – 15 916 – найвища серед багатьох країн Європи. Приміром, в Італії – 3,5 тис. бібліотек, у Німеччині – 9 тис.

Натомість **Україна входить у п'ятірку країн з найменшою кількістю користувачів на одну публічну бібліотеку і з найменшою кількістю відвідувань однієї бібліотеки.**

Кількість жителів на одну українську бібліотеку є найнижчою в Європі – 2 597. У Нідерландах одна бібліотека в середньому розрахована на 15 тис. громадян, у Великій Британії – на 13 тис., у Данії – на 10 тис. тощо.

Середня кількість відвідувачів українських бібліотек одна з найнижчих в Європі – 13 людей у день на одну бібліотеку. Тим часом у Данії – 183, у Великій Британії – 179, у Фінляндії – 148 осіб.

Частка аудіо- та відеоматеріалів у фондах публічних бібліотек Великої Британії становить 8%, в Україні – 0,13%, тобто в 625 разів менше.

На утримання бібліотек в Україні витрачається 2,5 млрд грн на рік. Це шалені гроші, але їх вистачає лише на злиденне існування бібліотек, більшість з яких працюють без Інтернету (70%), без опалення (26%) і навіть без світла (2%), не кажучи вже про нові книги.

Коли я запитую друзів і знайомих: «Як давно ви були в бібліотеці?», вони дивуються і відповідають: «У студентські роки». Хоча більшість із них читають по книжці щотижня, однак звикли купувати книжки в книгарнях, а не шукати в бібліотеках. Але любителів читати в нашій країні, як виявилось, не так багато.

Серед дорослого населення України 60% зазначають, що за останній рік не відвідували ані бібліотеку, ані книгарню.

І от у мене запитання як у платника податків: «Що ми утримуємо та з якою метою?». Адже ми живемо не в середньовіччі, коли інформація була в дефіциті та її потрібно було добувати, і навіть не за радянських часів, коли інформацію просто ніде було взяти, окрім як у бібліотеці. Інформації зараз багато, її надлишок, вона – в кожному телефоні.

Бібліотека тим часом давно стала синонімом забутого Богом і людьми пострадянського бідного простору з минулого. Треба дивитися правді в очі: туди не ходимо ми і не ходять наші діти.

Наші гроші йдуть у порожнечу і в соціальну функцію – на зайнятість 30 тис. бібліотекарів, які отримують мізерну зарплату, а іноді й купують за свої гроші нові книги, щоби через зменшення фондів бібліотеки не закрили.

Бібліотечна система – це така собі священна корова, яку бояться зачепити з поваги до культури, таким чином остаточно знищуючи цю саму культуру. Мікрозаходи не дають ніякого політичного ефекту, а модернізація вимагає сміливих непопулярних рішень. Але хто ж з політиків захоче собі заголовків – «Вони закривають бібліотеки»?

При цьому європейський досвід демонструє, що бібліотеки живуть, розвиваються і процвітають. Там постійно моніторять запити людей і суспільства та перефокусовуються з книг на людей. Це місце, де люди зустрічаються і спілкуються, де відбувається діалог між поколіннями, де можна обговорити будь-яку проблему локального співтовариства із сусідами, започаткувати новий проєкт, відвідати публічну лекцію, ну і, звичайно, взяти книжку.

Формат «складу» для книг давно віджив своє, старі і справді цінні книги в Європі зберігаються у спеціальних сховищах, у публічних бібліотеках розміщуються тільки нові, видані

¹ Подано за: Сухенко Т. Чому варто трансформувати публічні бібліотеки, й у що саме // Українська правда: інтернет-газета. 2019. Режим доступу: <https://life.pravda.com.ua/columns/2019/11/15/238896/> (дата звернення: 15.11.2019).

не раніше 10 років тому, і тільки якщо на них є попит.

Книги, котрі не мають попиту, продаються на аукціонах, щоби не займати дороге місце в публічному просторі, адже за нього конкурує багато новинок.

Чи потрібно нам переймати західний досвід – і так, і ні. Бо контекст у складному мінливому світі – наш новий Бог, і наш контекст інший.

Я не вірю, що ми зможемо дуже швидко фінансово та організаційно наздогнати те, що упустили за 28 років, і розвинути всю мережу, тому важливо мислити стратегічно. Не наздоганяти, а будувати щось надсучасне, виходячи з наявних ресурсів, усвідомлювати запити держави, громади і громадянина, що в них спільного, і тоді з'явиться відповідь на запитання – навіщо нам бібліотеки.

Як повинні змінитися публічні бібліотеки?

Приблизно 80% бібліотек у нас сільські, а реформа децентралізації передбачає, що бібліотеки фінансуватимуться та управлятимуться громадою. Успіх цієї реформи залежить безпосередньо не тільки від правових і економічних факторів, а й від соціально-психологічних: уміння громадян збиратися разом, управляти своєю власністю, активами, бюджетом, обговорювати і вирішувати проблеми, які раніше вирішувалися нагорі.

Такої успішної поведінкової практики у жителів України не було більше ніж 100 років, вона повинна напрацьовуватися і практикуватися. Питання – де і як?

Де збираються жителі ОСББ, районів, громад, щоби вирішувати проблеми спільного життя?

І цей контекст відрізняє нас від європейських країн, де будинками давно керують жителі, і локальні питання вирішуються на місцевому рівні.

Тому я за те, щоби трансформувати бібліотеки в центри розвитку громад – місця для спілкування та навчання, де мешканці спільнот, районів, громад зустрічаються, щоби вчитися разом вирішувати локальні питання. В Україні спостерігається нестача громадського позапартійного простору, і бібліотеки можуть заповнити цю лакуну.

А коли люди збираються навколо важливих для них питань, тоді легше залучати їх до читання в міру того, як фонди відповідатимуть їхнім потребам та потребам часу.

І тоді бібліотекар із зберігача книг стає модератором (фасилітатором) розвитку громад, соціальним працівником і менеджером з організації подій.

Він, звичайно ж, багато читає, справляється з функцією видачі книг і пошуком інформації. Але його головне завдання – налагоджувати зв'язки між людьми в громаді, що є дуже важливим для нашого атомізованого суспільства, сприяти тому, щоб люди виходили зі своїх родинних та професійних бульбашок у ширший світ.

Інформації в суспільстві надлишок, тож бібліотека повинна стати місцем, яке допомагає фільтрувати і обробляти інформацію навколо

завдання – розвитку дорослих протягом життя та формування свідомих громадян.

Фокус зміщується на запит відвідувача – як скласти резюме, написати бізнес-план, проєктну заяву, знайти партнера, фінансування, підготуватися до вступу до вишу або насолодитися художньою літературою.

Процес трансформації буде болючим:

- для цього потрібно чесно зізнатися, що така велика мережа бібліотек нам не по кишені;

- списати всі книги, видані до 2000 р. (рік можна обговорювати після отримання даних про реальні запити книжок), і подивитися правді у вічі – які у нас реально затребувані фонди;

- переосмислити роль бібліотекаря і осучаснити програму його навчання, запустити програму перекваліфікації бібліотечних працівників;

- сформувати гуманітарну стратегію країни та визначити роль бібліотек в її реалізації.

Чому мені не все одно?

Я давно бібліотечний романтик – познайомилася з чоловіком у бібліотеці в далекому 1989 р., у мене вдома бібліотека більше ніж на півтори тисячі книг, я із задоволенням купую, читаю і дарую книжки.

З 2014 р. я спочатку самостійно, а потім з односторонніми поповнювала новими книжками бібліотечні фонди, вірячи, що приватна ініціатива важлива. Але дива не сталося, а спілкування з бібліотекарями вказувало на низку проблем, які треба вирішувати системно.

Романтизм скінчився, коли з'ясувалося, що кількість читачів суттєво не збільшилася, що на оформлення книг у кожній бібліотеці йшло по пів року, бібліотекарі пояснювали – так влаштована система. Для порівняння: у США нова книга може бути доступною в бібліотеці вже за місяць після видання.

Тож я зрозуміла, що без перезапуску системи інвестиція в книжки та приміщення не дасть ефекту.

Я впевнена, що зараз у нового уряду у зв'язку з реформою децентралізації та іншими факторами відкрилося вікно можливостей розпочати суспільний дискурс на цю тему та зробити сміливу якісну реформу, і ми, читачі, нарешті перевідкриємо ці простори для себе в новій якості.

І на завершення:

1. Я не є спеціалістом з бібліотечної справи і не претендую на ідеальне бачення, але, відвідавши десятки бібліотек у Київській, Тернопільській, Вінницькій, Луганській, Донецькій областях, порівнявши їх з бібліотеками в Італії, Англії, Канаді та Фінляндії, не можу не поділитися своїм занепокоєнням та думками як громадянин, платник податків та читач.

2. В нашій країні є велика кількість сучасних зразкових бібліотек з активними читачами, але, на жаль, це, скоріше, виняток, аніж правило. В Україні дуже багато бібліотекарів від Бога, і вони успішно модернізують свої заклади, але їх можливості обмежені без стратегічних рішень на рівні держави.